

Тавраләх илемә – кашни сүннән тивәсә

«СҢр-аннемәре юрататәп, уншән тәрәшатәп»

Таван тавраләх илемәшән, унән хәтне үстерессинән тәрәшаканшән кирек хәсан та сәнә таварса еслеме вәхәт пур. Сәк тәрәсләхе иртнә кунсенче район администрацийән сүт сәнталәк хүтөлөвөне еслекен тәп специалистәне Г. Симаковпа Ярославка ял тәрәхәнчи Нискасси яләнчи Константин Лукич Водянов патәнче пулса курсан тепәр хут ума кәлартам. Маларах иртсе сәкна сәс калатәп: К. Водянов – сүт сәнталәкән чән-чән юлташә, тусә. Хәй таван тавраләхә юратнине вәл кулленхи есәне сирәплетсә пыратә, сәк есә ыттиемшән тәсләх пулса тәрәтә. Сәкнашкәл сүнсем паян та пирән хушәра пулни ыранхи куна шансарах пәхтаратә, малашләх тәллөвөсене сурататә.

Константин Лукич лартса үстернә хырләхпа пыратәп. Сүт сәнталәк илемәшән тәрәшакан 75 сүлхи арсын иртнә кәркунне кунти йивәсән аялти тураттисене иртсе тухнәран

еәсә пикентәм. Емәр тәршәшәпех асатте-асаннесән есәне малалла тәсрәм.

СҢр есәне пуйса каяймән тәсәсә, анча маанән сәнә пәлөшөмөн ку тәлөшә те хәйне евәр курав. СҢр сүнчә еслессине иккәмәш вырәна хуракансене сивлет вәл. «СҢр сүнчә еслесе пуймастан тенине чунәмпа хирәслетәп. СҢр вәл хәй пуянләх. Вәл сүнна тәрантаратә те, тумлантаратә те, инкәк-синкәрен те сыхлатә. Сәкна валли унпа еслеме, апа юратма пәлмеллә», – хастарән каласатә Константин Лукич Потап варәнчә хәй вәйәпә пәвеленә, хәл умән усә янә пәве патне пырса тухнә май.

Анчах пирән тәллөв сичә сүл каялла тунә пәвесене (вәсем иккә) курасси мар. Иртнә кәр кунсәсә К. Водянов Нискасси ялә сүмәнчи сымара хәйне вәйәпә виссәмәш пәве пәвеленә. Ситес сүркунне кунти тавраләх илемләрәх пуласси пирки паян иккәленү сүк.

Нумай шутласа сүрерәм кун пирки. Горбачевпа пәрле сҢршыва сән йәркелү варкәшә килсе кәрсән, хамән ятәмпа сад тавас тата күлөсә йәркелес емәт пурнәсланатех тесе пәрремәш утам турәм: 90-мөш сүлсем пуламәшәнчә таван тавраләхә лайәх пәлнәрен Потап варәле юнашар 60 сотка сҢр вис-тертәм, – каласа паратә паян сүт сәнталәк тусә К. Водянов.

Сәк утамран пусланнә ентә ку тәрәхра уйрәм сүн тытса тәракан вәрман-сад сәкленеси тата күлөсә йәркеленеси. Сүт сәнталәк тусән паян кунта 3 гектара яхән сҢр, Потап варәнчи икә күлә. Виссе илнә сҢр сүнчә паян чылай пысәк хырәсәмчә чәрәшәсә, улма йивәсәсәсә чие тәммисәм үсәсәсә, шывпа тулли күлөсәсә пуләсәм шәмпәлтәсәсә.

Ырә есә вәл хәватлә юхан шыв пекех, малалла иртнәсәмән вәйланса та капмарлан-

Сүт сәнталәкә юратаканән шыв кәлармалли система та хәйне евәр вәрттәнләх...

К. Водянов вәрманә – таван ен илемә.

Константин Лукич пәвеленә пәвесем – сүллахи илемлә сәнсем. Сәкнашкәл пәве-күлөсәсә сүт сәнталәк тусә сүлсерен пуләсәм әрчетет. Паян кунти шыва кәларса янә.

вәрманпа иртме питех те кәмәллә. Каласма та шүтлеме үркенмен асатте каласатә те каласатә.

– Пәлетән-и? – ыйтуллән пәхрә вәл ман сине, – әпә таван тавраләхә йивәс лартса илем күрессе пирки ача чухне шутламан та. Йәх-несәл таврашәнчә пирән йивәс лартма үркенекен сүн пулман пулсан та тата хам сәк есә ачаран хәнәхнине пәхмасәрах шулта вәреннә чух маанән поэт пулас килетчә. Сәвәсәмпе интереснеттәм. Вәсемпә пәрлех математика, физика, хими предметәсәсә интересленсә вәренеттәм. Анчах 7 класран малалла вәренне май килмерә те

– Ку эсир хәвәр вәйпа пәвеленә виссәмәш пәве. Таван тавраләхә йивәсәсә лартнипә пәрлех пәвесем пәвелессе сирән әстан пусланнә-ха? – ыйтатәп Константин Лукичран. Сәнә пәве сүнчә Г. Симаковпа чарәнса, пәве хүри әста ситессә кәтартса әшшән кулса илчә вәл:

– 1985 сүлта ял варринчи пәвене пулә тытма кайрәм та мәшәрамән суралнә кунне валли пите хитре пуләсәм тытрам. Тавансемпә вәсене шаритлесе синә чух ялти пәр мучи елөкрәх пахча хысәнчи пәвене епле пәхса тәни сине сәмах кәрсә кайрә. Унтанпа нумай вәхәт иртсен те сәв юмах асран каймерә.

са пыратә. Акә пәрре пусаннә есә малалла тәсса Кәстенкә мучи иртнә кәркунне ял сүмәнчә тепәр пәве пәвелесе лартнә, теприне валли те вәлта хунә.

Кәстенкә мучин сүт сәнталәкә юратасси – әруран әрәва кушакан пуләм. Сәк енпә йәхри Печәк Петәр – К. Водяновән ватә аслашшә – хәй ячәллә вәрман лартса хәварни те ку еншән паян сүрлә-кәмпа вырәнә. Сәк есә сыхласа хәварса малалла аталантарасси – Кәстенкә мучин паянхи тәллөвә.

– Сүлсем иртнә май пирән хамәр сүнчә сәс мар, ачасәмпе мәнуксем пирки те шутламалла. Хамәр хысән вәсем валли мән

хәваратпәр? Усал ят хәварма сәмәл, анчах пирән ырине ытларах хәвармалла. Ырри ырине сүл паратә, – кәмәллән каласатә Кәстенкә мучи.

Хәй емәтне пурнәсласа пирән сәнә пәлөшөмәр сад, вәрман лартмалли, пәвесем пәвелемелли сҢрсене 3 гектара яхән 49 сүллаха арендәна илнә.

Константин Лукича хут вәренмен сүн те-ейместән. Нискассинчи шулта 7 класс вәренсә пәтернә Кәстук Сәнтәрвәрринчи вәрман техникумне вәренне кайма шут таватә, анчах экзамән тытайманнипә каялла тавранатә. «Атте мана пите вәрентесшәнчә, анчах ку сүл мана валли пулаймарә пулас. Ара, сҢр сүнчә еслеме суралнә сүн пәлөтре вәсеймест вәт», – әшшән кулса каласатә иртни пирки пәртте кулямасәр Константин Лукич.

Кәстенкә мучи арсын тивәсә пурнәсласа сарта пулнә, строительство батальончә службәра тәнә. Сәвәнпах пулә строительство есәсәсә кәмәлләтә те вәл. 1953 сүлта сәмбә сәвәрнәскәр, К. Водянов мәшәрәпә 4 ача суратса үстернә. Есә емәрәнчә вара тракторпа та, «хир карәпә» те чылай эталон-гектар есә пурнәсланә.

Константин Лукича тата унән ырә шухәш-кәмәлөпә паллашнә хысән умра 75 сүлхи арсын тесе калаймән та. Сүт сәнталәкә юратнине унән сывләхә, кун-сүл утти тата малашләхә шанни.

А. БЕЛОВ.

Автор сән үкөрчәкәсем.

01 пәлтерет, асәрхаттаратә

СҢр есәченәсән сүлталәкә

Пиротехника хатәрәсем тимләх ыйтәсәсә

Районти пушар хәруш-сәрләхне тишкерсен, юлашки сүлсенчә вут-кәвар алхаснә инкәсем сахаллани паләрчә пулсан та, ирәкә кайнә вут-сүләмра сүнсен пурнәсә татәлли пушар хәрушләхә яланах сүллә шайра пулнине сирәплетсәх тәчә. Сәкә 2009 сүлхи лару-тәрура та куранатә: кәсәл паянхи куна район территориянчә вут-кәвар алхаснә инкәсем пәлтәрхинчен (сүлталәкәпә 26 пушар пулнәччә) нумайланни (паянхи куна 32 пушар) кашинех асәрханулаха үстерме ыйтатә. Пәлтәр миллионшар тенкәлөх пулләх кәлләннипә пәрлех 2 сүн пурнәсә вәхәтсәр татәлнинчен Муркашсем тәрәс пәтәмлетү туних куранмасть: кәсәлхи пушарсенчә те икә сүн пурнәсән уйрәлчәсә. Сәкна сәс калатәп, ытларах инкәк хысәнчә эрех-сәра тата унпа туслашнә май тимләхә сухатни тәрәтә. Сивә хәл ситнипә пәрлех умра – пәтәм халәх пәрле уявланкан Сәнә сүл уявәсәм.

Сәнә сүла кәтсе илессине халәх пысәк уяв вырәннәх йышәнәтә. Ку

тәлөшәпә коллективсенчә сүлленех сәнәлөхсем кәртәсәсә, елка илемне үстерме чылайәшә электричество сүтипә, сүртасәмпе, пиротехника издәлийәсәмпе уса курассә. Халә каланине шута илсе сәк тапхәр пушар тухасләх тәлөшәпә пысәк хәрушләх кәларса тәрәтатә те. Сәкна Пермь хулинчи қәшхи клубра пулса иртнә инкәк те сирәплетсә паратә. Клубри пушар хәрушсәрләхшән ответләх сүнсен явапсәрләхне пула самантрах 113 сүн пурнәсә татәлли тата йивәр писсе кайнипә нулайән больницәсәне лекни Сәнә сүл елки ирттеричәнхи ответләхә үстерессе пирки калатә.

Пиротехника издәлийәсәм пысәк тимләх ыйтәсәсә. Вәсемпә уса курма ятарлә вәренү кирлә. Пиротехника издәлийәсәм – пушар хәрушләх кәларса тәрәтатә кан хатәрәсем. Сәвәнпа та вәсене 19433 номерлә ГОСТпа 1-мөш класлә хәрушләх хатәрәсә йышнә кәртәсәсә. 2000 сүлтанпа пиротехника издәлийәсәм тәлөшә ятарлә ГОСТсем есләсәсә. Пиротех-

ника издәлийәсәмпе уса курнә чух сәк есә әста тавассине тата мөнлә издәлийәсәмпе туса ирттерессине малтанах пәлтәрмалла. Фейерверк вырәнә уса ләптәк пулмалла. Ун таврашәнчә 100 метр радиусра хәвәрт хыпса илекен хатәрәсем, автомашинәсем чарәнәкан вырәнсем, йивәс сарайсемпә гаражсем, улам тата типә сүлсә куписем пулмалла мар. Вәйлә сүл чухне хәрушләх зона 3-4 хут үсет. Фейерверксем янә чухне куракансем әстарах вырәнсәсә шута илмеллә. Вәсен фейерверкран сүл енчә пулмалла.

Енчен те сирән кил хушши пәчәк пулсан, инсә вәсәкән издәлийәсәмпе, ракетәсәмпе уса курассинчен пәрәнмалла. Вәсемпә пурәнмалли сүртсем таврашәнчә пачах уса курма юраматә.

Сәкна та ан манәр! Пиротехника издәлийәсәмпе уса куричән инструкторипә тәплән паллашмалла, вәсене аләранах вәстәрессинчен, хупә пүлөмре уса курассинчен, ачасәм выляссинчен, йәпәннә хатәрәсәне вәри вырәнсенчә типәтессинчен пәрәнмалла.

Иңсетри инкәк хамәр патәмәрта та пулма пултәрасси иртнә сүл Сәнә сүл таврашәнчә районта 3 пушар пулннинчен те аван куранатә. Сәк инкәксем кәсәл ан пулчәр тата Сәнә сүл уявәсәсә «хәрлә автан» ан тәксәмлеттәр тесән, маларахах асәрхаттаратпәр, кашнийәнех пушар хәрушсәрләх правилисене сирәп пәхәнмалла. Сәв тәллөвә:

– елкәсем ирттерме коллективсенчә халтәрәхә ответлә сүнсенә сирәплетмеллә;

– яваплә сүнсен патшаләх пушар надзорән районти уйрәмәнчә пушар хәрушсәрләхәпә инструкторж тухмалла, вәсен сәвахә вырәнсенчә Сәнә сүл ирттерме хутшәнакансемпә ирттермеллә;

– елка ирттеричән пүлөмсене тәплән тишкерсе тухмалла, пушар сүнтермелли пирвайхи хатәрәсә тәлөшәпә уйрәмах тимләх уйрәмалла;

– елка вәхәчә пирки вырәнти пушар хуралне маларах пәлтәрмеллә;

– елка пушар хуралән ирәкәсәр вырәсәтәрмалла мар;

– елка ирттермелли пүлөмән урама тухма

икә аләк пулмалла;

– елкәна аләксем патне вырәсәтәрәс сүк, унпа стена тата маңча хушши пәр метртан кая мар пулмалла;

– елкәна илемлетме хәвәрт хыпса илекен тәтәсәмпе, ватәпа, бенгали сүртисемпә уса курма юраматә;

– елкәра заводра хатәрәленә электрогирлянәдәсәмпе сәс уса курмалла.

Уяв вәхәтәнчә электрогирлянәдәсәмпе сүнчә пәчәк кәлтәк асәрхасанах электричествәна пәр тәхтамасәр сүнтермеллә. Елка сүнчә сүләм курансәсәсән, аслисен елкәна сийәнчәх сҢре үкәрмеллә те хәвәрт сүнтерме мерәсәм йышәнмалла. Искусствәлла елкәна шывпа сүнтерни тәрәс мар, мәншән тесән сүннә чух синтетика ирәлет, шыв лексен вәресә кайма тата шыв юххипә айкки-неллә сарәлма пултәрәтә. Кун пек чухне огнетушитель – чи вырәнли. Апа ВДПОн районти уйрәмәнчә туянмалла.

И. СМЕРНОВ,
патшаләх пушар
надзорән районти
уйрәмән пусләхә.

Хушәләхсем әратлә вильәх сүтәсәсә тата туянассә

Районти әратләх енәпә еслекен ял хушәләх предприятиәсем әратлә мәйракалла шултра вильәх тата сысна сутассипә япәх мар есләсәсә. Юлашки уйәхра Суворов яч. хис., «Ударник», «Свобода», «Орино» хушәләхсем республика тулашне – Владимир областәне 96 пус әратлә пушмак пәру әсәтнә. Ку вәл пәтәмпә 4 миллион та 533 пин тенкәлөх. Республикәри ял хушәләх предприятиәсәне районти хушәләхсем 32 пус әратлә вильәх сүтнә. Кусем вәсем 2 пус вәкәр (пәтәмәшлә 870 килограмм таясәсә, 113 пин тенкәлөх), 30 пус пушмак пәру (13037 килограмм таясәсә, 1 миллион та 890 пин тенкәлөх).

2009 сүлхи 11 уйәхра вара пәтәмпә әратләх енәпә еслекен хушәләхсем әратлә сыснасем 667 пус (пәтәмәшлә вәсем 56229 килограмм таянә), вәл шутран сысна асәсәсә 231 пус, сысна амисем 436 пус әсәтнә. Чәваш Республикын тулашне (Чулхула областәнчи «Оборона страны» ООО, Тутар Республикы, Сәрмәс Республикы, Тамбов областә) сыснасем 352 пус, республикәри Канаш, Вәрнар, Комсомольски, Тәвай (Грачев хресчен-фермер хушәләхә) районәсәне, районти Ильич яч. хис., Суворов яч. хис., «Хлебобоб», Ленин яч. хис., Аркадий тата Чернова хресчен-фермер хушәләхсәсәне 314 пус сысна сүтнә.

Сүлталәк вәсленичән сүтмалли татах 100 пус сысна ами, 55 пус сысна аси пур.

2010 сүл валли планланә тәрәх, әратлә мәйракалла шултра вильәхсәне 127 пус (пәтәмпә 45 тонна), сыснасәне 1070 пус (96 тонна) сүтма паләртнә.

Хамәр инф.